

УДК 94(477.8):614.3:61-051"195"

DOI: 10.24919/2312-2595.10/52.257920

Руслана ПОПП

кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 42, м. Дрогобич, Україна, індекс 82100 (ryslana_popp@ukr.net)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-5370-1770>

ResearcherID: <http://www.researcherid.com/rid/F-9496201>

Бібліографічний опис статті: Попп, Р. (2022). Медико-санітарна ситуація в Західному регіоні України у перші повоєнні роки в світлі звітних документів українського націоналістичного підпілля. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*, 10/52, 84–98. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.10/52.257920>.

МЕДИКО-САНІТАРНА СИТУАЦІЯ В ЗАХІДНОМУ РЕГІОНІ УКРАЇНИ У ПЕРШІ ПОВОЄННІ РОКИ В СВІТЛІ ЗВІТНИХ ДОКУМЕНТІВ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІСТИЧНОГО ПІДПІЛЛЯ

Анотація. Мета дослідження. Показати бачення українськими підпільниками санітарно-медичної ситуації в Західному регіоні України у перші повоєнні роки, значення цієї інформації для об'єктивного висвітлення повсякдення населення регіону в зазначений період. **Методологія дослідження** базується на загальнонаукових принципах історизму, об'єктивності, науковості, системності, антропологізму, багатofакторності, а також проблемно-хронологічному, історико-типологічному, історико-біографічному, історико-психологічному, порівняльно-історичному, інституціональному, комунікативному наукових методах. **Наукова новизна** полягає у тому, що робиться спроба проаналізувати зміст раніше заборонованих звітів ОУН щодо становища радянської медицини у перші повоєнні роки. Показано, що українські визвольні сили аналізували структуру та чисельність медичних закладів їх забезпеченість та

© Руслана Попп, 2022

кадровий склад, причини поширення епідемій та хворіб, вплив радянської політики в галузі медицини на повсякденне життя мешканців краю. З'ясовано чи повідомлення підпільників відрізняються від офіційного тодішнього висвітлення розвитку медицини в західних областях України у перші повоєнні роки. **Висновки.** Звіти ОУН є надзвичайно важливим історичним джерелом, яке містить відомості про тодішню суспільно-політичну ситуацію у Західному регіоні України, боротьбу українських визвольних сил із сталінським тоталітарним режимом, його злочини проти населення. Учасники українського визвольного руху окремо збирали інформацію і про медико-санітарну ситуацію в регіоні. У своїх зведеннях вони подають дані про мережу медичних закладів, чисельність, національний та партійний склад медичних працівників. Наголошують на тому, що у медичних колективах краю левову частку становили кадри, прислані зі східних областей УРСР. Із зведень видно, що в регіоні були серйозні проблеми з поширенням епідемій, інфекційних захворювань, забезпеченням лікарськими засобами. Звіти доводять, що непроста ситуація з медичним обслуговування населення краю спостерігалася в усі повоєнні роки, і це негативно впливало на повсякдення мешканців регіону.

Ключові слова: ОУН та УПА; підпільні звіти; радянська система; медицина; медичний персонал; епідемії.

Ruslana POPP

PhD (History), Associate Professor, Department of History of Ukraine, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24, Ivan Franko Str., Drohobych, Ukraine, postal code 82100 (ryslana_popp@ukr.net)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-5370-1770>

ResearcherID: <http://www.researcherid.com/rid/F-9496201>

To cite this article: Popp, R. (2022). Medyko-sanitarna sytuatsiia v Zakhidnomu rehioni Ukrainy u pershi povoienni roky v svitli zvitnykh dokumentiv ukrainskoho natsionalistychnoho pidpillia [Medical and sanitary situation in the Western region of Ukraine in the first post-war years in the light of reporting documents of the Ukrainian nationalist underground resistance]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia Istoriia – Problems of Humanities. History Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 10/52, 84–98. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.10/52.257920> [in Ukrainian].

**MEDICAL AND SANITARY SITUATION
IN THE WESTERN REGION OF UKRAINE
IN THE FIRST POST-WAR YEARS IN THE LIGHT
OF REPORTING DOCUMENTS OF THE UKRAINIAN
NATIONALIST UNDERGROUND RESISTANCE**

***Summary.** The purpose of the study is to show the vision of the Ukrainian clandestine sanitary and medical situation in the Western region of Ukraine in the first post-war years, the importance of this information for objective coverage of everyday life of the population of the region in the specified period. **The research methodology** is based on the general scientific principles of historicism, objectivity, scientificity, systematicity, anthropology, multifactoriality, as well as problem-chronological, historical-typological, historical-biographical, historical-psychological, comparative-historical, institutional, communicative scientific methods. **Scientific novelty** is an attempt to analyze the content of previously banned OUN reports on the state of Soviet medicine in the first post-war years. It shows that the Ukrainian liberation forces analyzed the structure and number of medical institutions, their security and staffing, the causes of epidemics and diseases, the impact of Soviet policy in the field of medicine on the daily lives of residents. It has been clarified whether the reports of the clandestine differ from the official coverage of the development of medicine in the western regions of Ukraine in the first post-war years. **Conclusions.** OUN reports are an extremely important historical source, which contains information about the then socio-political situation in the western regions of Ukraine, the struggle of Ukrainian liberation forces against Stalin's totalitarian regime and his crimes against the population. Participants of the Ukrainian liberation movement also collected information on the sanitary and medical situation in the region. In their reports, they provide information on the network of medical institutions, the number, national and party composition of medical workers. It is emphasized that in the medical teams of the region the lion's share was made up of personnel sent from the eastern regions of the USSR (Ukrainian Socialist Soviet Republic). The reports show that there were serious problems in the region with the spread of epidemics, infectious diseases, and the supply of medicines. Reports show that the difficult situation with medical care for the population of the region was observed in all post-war years and this negatively affected the daily lives of residents of the region.*

***Key words:** OUN and UIA; clandestine reports; Soviet system; medicine; medical staff; epidemics.*

Постановка проблеми. У сьогодишній історичній науці багато уваги приділяється дослідженню повсякдення населення в певні історичні періоди, виокремлюються його складові, регіональні та соціальні особливості. Для об'єктивного висвітлення повсякденних практик населення західних областей України у перші повоєнні роки важливим є використання різноманітних джерельних матеріалів, особливо раніше заборонених. До них можемо віднести і Звіти Проводу ОУН, в яких підпільники повідомляли, зокрема, про репресії проти населення, радянську пропаганду, культуру, освіту, медицину, господарство, насадження колгоспів. Вони містять інформацію, можна сказати, зі середини тодішнього соціуму, часто протилежну більшості офіційних повідомлень. Тому тільки комплекс джерел, їх зіставлення та критичне переосмислення, дадуть можливість відтворити незаангажовану картину охорони здоров'я в регіоні і як це впливало на рівень життя людей.

Метою статті є показати бачення українськими підпільниками медико-санітарної ситуації в Західному регіоні України у перші повоєнні роки (використані у статті матеріали стосуються Львівщини та Дрогобиччини), значення цієї інформації для об'єктивного висвітлення повсякдення населення регіону. Хронологічно опрацьовані звітні документи українського націоналістичного підпілля охоплюють період 1945–1950-х рр.

Аналіз останніх досліджень. Медичний аспект повсякдення населення в західних областях України у перші повоєнні роки та джерела щодо вивчення цього питання, ще недостатньо досліджені вітчизняними науковцями. Розвиток медицини та рівень захворюваності населення регіону в другій половині 40-х – 50-ті рр. ХХ ст. у своїх наукових розвідках аналізує В. Гулай, він визначає чинники, які впливали на відтворення та загальну чисельність населення краю (Гулай, 2001).

Досліджуючи діяльність ОУН та УПА в Карпатському Краї, В. Ільницький доводить, що репресивно-каральні органи у боротьбі проти українського визвольного руху вдавалися до застосування найрізноманітніших спеціальних засобів, зокрема, хімічних, бактеріологічних (Ільницький, 2014а, 2014б, 2016, 2021).

Значення звітів ОУН у з'ясуванні ставлення населення до українського визвольного руху, висвітлення освітніх процесів у

Західному регіоні України в перші повоєнні роки, висвітлюються у публікаціях Р. Попп (Попп, 2017, 2019, 2020).

Виклад основного матеріалу. Заходи щодо відновлення / утворення радянської системи у повоєнні роки у західних областях України стосувалися і медичної сфери, тому українські визвольні сили ОУН та УПА, які протистояли радянській владі, приділяли чималу увагу «санітарній ділянці». Офіційна пропаганда усіма можливими методами намагалася переконати населення у перевагах радянської системи охорони здоров'я, основний наголос робився на доступності та безкоштовності медичної допомоги. Збільшення, спеціалізація медичних установ, поповнення їх кваліфікованими медичними кадрами, подавалося як піклування влади та партії про народ, досягнення радянського способу життя. Усі здобутки радянської медицини, як правило, доводилися переконливими кількісними показниками. У звітах ОУН теж подається інформація про формування радянської структури охорони здоров'я, говориться про організацію обласних, районних та міських відділень охорони здоров'я як керівних органів медициною, звертається увага на наявність у містах та містечках, районних центрах поліклінік, амбулаторій, «шпиталів» для цивільних та військових, залізничників, репатріантів (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 78, арк. 298). Підпільники, окреслюючи медико-санітарну ситуацію з Львівщини і Дрогобиччини, одноставно стверджують, що в більшості сіл регіону працювали «санпункти». В окремих зведеннях згадуються і спеціалізовані медичні та санітарно-курортні заклади. При цьому стверджують і те, що «брак шпиталів, лікарів та ліків сприяє поширенню хворіб» (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 76, арк. 124). Через воєнні руйнування медичні заклади часто розташовувалися у зруйнованих та непристосованих приміщеннях: у селах це були звичайні будинки місцевих мешканців, яких переселили до Польщі, чи депортували у віддалені регіони країни. Так, у селі Волиця санітарний пункт розташовувався у «домі Пойтри, що виїхав до Польщі. Працює у ньому одна східнячка, що дає першу поміч і посвідки для прийому в шпиталю» (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 77, арк. 77).

Ситуацію в лікарні містечка Жовква восени 1947 р. підпільники описують так: «Хворого приймається до шпиталю без купелі і дезінфекції, а кладеться у ліжку, де перед тим лежав хворий на ціл-

ком іншу хворобу, не змінюючи постелі. Часто постелі не змінюється по кілька тижнів. Прохарчування дуже нужденне подібне тюремного. На 50 л води сипиться 100 гр кави. Хліба одержує хворий 100 гр денно, крім того юшка, де крупа крупу ловить. Хворий, якщо вже держиться на ногах, втікає із шпиталю, щоб не вмерти з голоду чи зимна» (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 76, арк. 404).

Незважаючи на те, що у міській і сільській місцевості поступово розгорталася аптечна мережа, як свідчать звітні матеріали націоналістичного підпілля, вагомою проблемою у перші повоєнні роки було забезпечення найнеобхіднішими ліками медичних закладів та аптек. Стверджується, що ліки можна було «набути за лікарською рецептурою», але майже в усіх повідомленнях наголошується, «що в шпиталях та аптеках брак відповідних медикаментів», «санпункти забезпечені лише ліками першої потреби й то дуже малій кількості» (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 77, арк. 297). Повідомлення такого ж змісту надходили з усіх районів. Восени 1950 р. підпільники наголошували, що в аптеках Судовишнянського району «дальше не можна дістати уважливіших ліків», а весною 1950 р. у Підкамінському районі «по селах і райцентрі ліків мало» (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 78, арк. 106, 135).

Тотальний «брак ліків», особливо у сільській місцевості, штовхав медичних працівників і населення шукати різні шляхи виходу із скрутного становища: «ліки купують лікарі для хворих», «ліки в малій кількості, тому роблять самі із зілля» (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 77, арк. 77; т. 78, арк. 79). Люди вмудрялися «дома бабськими ліками лікуватися», вимінювали їх на продукти, або треба було «мати різного роду протекції вироблену хабарами щоб дістати деякі конечні ліки» (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 76, арк. 201, 443; т. 78, арк. 202).

Однією з проблем повоєнної радянської системи охорони здоров'я було забезпечення медичних закладів персоналом. Про це не часто, але згадують у своїх донесеннях повстанці, зокрема, навесні 1945 р. директор Сокальського шпиталю Наврузов був мобілізований до Червоної Армії, але «через брак лікаря зістав відпущений назад», «у райцентрі Брюховичі (жовтні 1947 р.) є шпиталь, як всюди брак медичної обслуги» (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 76, арк. 10, 422). Більшою мірою вони наголошують на їхньому низь-

кому фаховому рівні: «медпункти по селам обсаджені не фаховими людьми і незабезпечені в лікування ліками», «санітари чи фельдшери слабо орієнтуються в ліченні хворих» (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 77, арк. 460; т. 78, арк. 202). На їхню думку, це було основною причиною того, що «селяни не дуже радо ними послугуються», «селяни не мають довір'я не звертаються» (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 76, арк. 44, 79). Зустрічаються також окремі позитивні відгуки, згадується «фаховий лікар-галичанин у Мостиському районі», фельдшер у Меденицькому районі, який «шкільну дітвору перевіряє кожного тижня. Відношення до людей прихильне старається допомогти кожному. Чим лише можна, лише бракує йому відповідних лікарських медикаментів» (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 76, арк. 47; т. 77, арк. 45).

У звітах ОУН аналізуються також походження та національний склад медичного персоналу. У всіх повідомленнях зазначається, що у медичних колективах краю левову частку становили кадри, прислані зі східних областей УРСР «Самі східняки», «всі з СУЗ» (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 76, арк. 44, 59). За національністю лікарі, медичні сестри, фельдшери, санітари були українцями, росіянами, євреями, поляками (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 76, арк. 79; т. 78, арк. 285). Є згадка про те, що у 1950 р. районну лікарню в Лопатині очолював чех «др. Ріберт», завідувачем райздороввідділу в Миколаєві був лікар Худан Бердев за національністю грузин (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 76, арк. 198; т. 76, арк. 105).

Медики, як і все населення краю, піддавалися ідеологічному тиску: «Звільняють медсестер на їхнє місце призначають членів комсомолу» (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 76, арк. 10). У всіх медичних закладах створювалися партійні та комсомольські осередки, проводилися збори, засідання.

Відомості про приналежність до комуністичної партії та комсомолу для повстанців були важливими з огляду протидії пропагандивно-ідеологічному впливу радянської системи та розуміння відношення медиків до українського визвольного руху, для вироблення можливих засобів поширення своїх ідей та цілей боротьби в їхньому середовищі. Особливо активно намагалися повстанці налагодити взаємодію з українцями зі східних областей України, більшість з яких опинилися у регіоні внаслідок кадрової політики влади.

Зазначається, що «одиниці свідомі, але заради безпеки не виявляють себе. Хоча не погоджуються зі станом речей» (Попп, 2019, с. 283). Підпільники згадують випадки, коли медичні працівники зі сходу надавали медичну допомогу повстанцям (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 77, арк. 316).

У звітах є окремі відомості про заробітну плату медичних працівників, зазначається, що вона залежала від «літ праці». У 1948 р. лікарі Бродівського району, які працювали до 5 років отримували 550 крб., від 5 до 10–900 крб. (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 77, арк. 425). За іншими даними, у 1950 р. медики Підкамінського району отримували «300–500 крб., залежно від фаху» (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 78, арк. 198). Звичайно, прожити на такі кошти у перші повоєнні роки було непросто. Підпільники наголошують, «матеріальний стан» учителів та медиків «є поганий... зарплати на прожиток взагалі не вистачає» (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 76, арк. 111).

Повідомляються також і випадки зловживань: «по шпиталях лічать краще тоді, коли хтось підсуне з боку лікарям (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 78, арк. 201). У 1950 р. завідувача Мостиської районної лікарні звільнили через розтрату «60 тис. державного майна» (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 78, арк. 142).

Головними причинами, на думку підпільників, які негативно впливали на здоров'я людей у перші повоєнні роки були: «Загальне зубожіння населення, невпевненість дня і ночі, страх перед арештуванням, при тім побої більшовицьких падлюків» (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 76, арк. 124), «брак відповідного вбрання й взуття спричиняє різні хвороби. Перестудження. Брак відповідних харчів, підложення тифу» (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 76, арк. 127); «сільське населення пограбоване різними контингентами, позиками большевиків попадає чимраз у більшу нужду. Тому дуже часто поширюються епідемічні хвороби» (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 78, арк. 287); «Брак відживчих засобів. Цього року видерто головний і останній відживчий продукт – молоко на 40 % більше чим цього року. Дуже багато родин вже з осені не має хліба а змагає поки що бульбою» (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 77, арк. 5). В Яворівському районі 1948 р. в с. Загороди «на 113 господарств 12 мають хліб. Решта населення живе городиною та бараболею» (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 77, арк. 192). У вересні 1946 р. в Славському районі на «червінку

хворіло 3 %, тиф 1 %, на коросту 5 %, на запалення легенів 5 %, на запалення нирок 5 %, на венеричні хвороби 23 особи» (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 78, арк. 325).

Про вирування епідемії тифу у перші повоєнні роки на Львівщині та Дрогобиччині говориться у багатьох донесеннях. Описується страхітлива картина у Львові: «Як доносять, шпиталі у Львові теж переповненні тифозниками, а на вулицях можна побачити виснажених з голоду людей, які з горяче спаленими устами, напівпритомні лежать, або мов п'яні підносяться і знову падають, щоб вже не стати більше. Вмирають. Прохожі представники окупантської влади вдають, що не бачать їх» (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 76, арк. 124). Підпільники зазначають, що до поширення тифу в регіоні спричинилися виснажені голодом жителі Бессарабії, Східної і Центральної України, які шукали порятунку в селах західного регіону України, де ще тільки починала набирати обертів колективізація і діяло українське підпілля: «Головно в останніх два місяця – повідомляється з Мостиського району в квітні 1947 р. – поширюється епідемія тифу нанесена голодуючими східняками». Тоді в лікарню міста Жовкви було привезено 186 осіб: «В цьому шпиталі вмирає денно 3–4 особи. Не тільки салі шпиталю переповнені, але й коридори заложені хворими. А ліків не має», через «мізерні заходи» щодо лікування хворих на тиф, брак ліків, «лікарської опіки» люди намагалися подолати хворобу самотужки дома (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 76, арк. 124; т. 77, арк. 5, 11; т. 78, арк. 96). Довідуємося також про страхітливі речі, які сталися в селі Рудниках: «У деяких селах між голодуючими із СУЗ прокотився тиф. Щоб запобігти цьому, по селах призначували для них окремі кімнати». Саме у цьому селі в «призначенім для голодуючих приміщенню захорувало кілька осіб на тиф. З сільради зателефонували до району, щоб забрати їх до шпиталю. Однак там відповіли, що до шпиталю не приймають. Участковий нкеведист повикидував цих хорих, що мали вже понад 40 горячки, кімнату забив та наказав голові щоб більше туди нікого не впускав» (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 76, арк. 113). Повідомляється також, що для подолання хвороби та запобігання її поширення спочатку «по інституціях та школах», а пізніше по всіх районах, почали проводити щеплення, заохочувалися також для жінок чоловічі фризурі, адже тиф розповсюджували воші (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 76, арк. 124; т. 77, арк. 30; т. 78, арк. 79).

У звітах ОУН зазначається про поширення у перші повоєнні роки в регіоні венеричних захворювань. Підпільники висловлюють своє бачення хто і за яких обставин поширював цю хворобу. Наведемо витяги із зведень про це: «Поверненці з Німеччини, радянської армії із заслання чи більшовицьких переслідувань понаносили венеричні хвороби на терен» (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 76, арк. 127); «Наслідок арештувань, насилувань під час допитів, а також насилування безборонних жінок, коли то банди більшовицьких грабіжників вдираються до хат» (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 76, арк. 124); «Венеричні хвороби поширюються в міського та підміського населення. Головно там де перебувають гарнізони НКДБ та постої червоної армії» (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 78, арк. 287); «Між східняками поширені венеричні недуги, які переносять на місцеве населення» (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 78, арк. 285); «Венеричні захворювання в органах безпеки та оперативних» (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 77, арк. 448); «Серед військ Ч.А і НКДБ часто зустрічаються венеричні захворювання. Але їх в Щирці не лікують відправляють до Львова» (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 76, арк. 79). Масштаби цієї недуги за матеріалами повстанців були досить великими. В 1947 р. хворі на венеричні захворювання, як вони стверджують, були у кожному селі Жовківського району, а «60 % відвідувачів районної поліклініки венерично хворі» (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 76, арк. 458, 444). Повстанці докладно збирали відомості про цю захворюваність, адже, як наголошує В. Ільницький, поширення венеричних та інших недуг стало спецзасобом радянських карально-репресивних органів у боротьбі проти визвольного руху у Карпатському краю (Ільницький, 2016, с. 83–84).

Із звітів ОУН довідуємося і про інші хвороби, які дошкуляли мешканцям регіону у перші повоєнні роки: «з браку відживлення та і всяких клопотів є дуже поширена недуга туберкульозу, цинга та інші недуги серця», хворіли на скарлатину, грип, коросту (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 78, арк. 198; т. 76, арк. 79). Повідомлялось, про випадки серед дітей захворювань на кір, кашлюк, дизентерію, дифтерію. Водночас наголошувалося, що «хворіючі з боку влади не мають жадної опіки» (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 77, арк. 11, 192).

Турботою про жіноцтво вважалися заходи радянської влади щодо посилення охорони здоров'я матерів та дітей. З кожним на-

ступним повоєнним роком у західних областях України, за офіційними радянськими даними, збільшується кількість пологових будинків, жіночих консультацій та інших медичних закладів, де жінки та діти отримували медичну допомогу (Попп, 2017, с. 329). Водночас жінки піддавалися грубому насиллю, що однозначно негативно позначалося на їхньому фізичному та психологічному здоров'ї. Згвалтування, як один із злочинів з порушення «радянської соцзакопності» в регіоні, визнавала навіть сама влада. Але, як відзначає В. Ільницький, реальні масштаби такого беззаконня в краї визначити важко, вони ретельно приховувалися. Власне, часто арешти жінок проводилися саме з цією метою (Ільницький, 2014а, с. 76). Факти побиття, згвалтувань жінок та дівчат засвідчують і підпільники. Так, в одному із донесень повідомляється: «27 квітня 1948 р. в 5 год. дівчина П. М. з села Білка Шляхецька верталась з міста Новий Яричів. По дорозі біля присілка Халупки с. Борщовичі в лісі зловили її три більшовики з гарнізону Нового Яричева та згвалтували» (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 77, арк. 232).

Підпільники збирали інформацію і про санітарний стан міст та сіл, дотримання санітарних норм населенням регіону. За їх відомостями: «Чистота міст на дуже низькому рівні: уряд цьому уваги не приділяє» (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 76, арк. 165). 1947 р. Жовква: «Цілий райцентр з точки зору гігієни знаходиться в жалюгідному стані. По вулицях купи гною (населення називає їх новобудовами), ніде не має огорожі. Повно грузу з повалених домів»; 1948 р.: у Яворові «бруд і нечистоти на кожному кроці», тоді ж Великі Мости: «Загально місто дуже брудне», Дрогобиччина: «Вулиці міст засмічені, ніколи ніхто не чистить їх» (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 76, арк. 444; т. 77, арк. 311, 448; т. 78, арк. 285). Вони відзначають, що майже в усіх селах санітарний стан також «на низькому рівні»: «Дуже часто хати є недостатньо побілені та достатній кількості опалені. Тому зустрічається бруд. Вогкість. Тому, що не можна придбати вапна, не має дров». Пояснюють таку ситуацію ще й тим, що «деякі селяни навмисне держать в хаті бруд і вбогість тому, щоб відірвати від себе увагу більшовицької влади, яка заможнім закидає куркульство», «Тому щоб бути такими, яких більшовики люблять» (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 78, арк. 136). Найнеобхідніший засіб гігієни – мило було дуже дефіцитним (ГДА

СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 76, арк. 458). Санітарний стан серед робітництва – говорять підпільники про ситуацію у 1946 р. на Дрогобиччині – «застрашаючий. Не відремонтовані житлові будинки, брудні, холодні, брак мануфактури, білизни – це невідлучні обставини серед яких живуть та працюють робітники нафтового промислу» (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 78, арк. 275). У 1948 р. з Радехівського району повідомлялося: «Внаслідок слабого забезпечення населення товарами широкого вжитку, мануфактурою, взуттям, громадянство ходить обдерте, живе силою обставин в нечистоті» (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 77, арк. 278).

Висновки. Звіти ОУН є надзвичайно важливим історичним джерелом, яке містить відомості про тодішню суспільно-політичну ситуацію в Західному регіоні України, боротьбу українських визвольних сил із сталінським тоталітарним режимом, його злочини проти населення. Учасники українського визвольного руху окремо збирали інформацію і про медико-санітарну ситуацію в регіоні. У своїх зведеннях вони подають повідомлення про мережу медичних закладів, чисельність, національний та партійний склад медичних працівників. Наголошують на тому, що у медичних колективах краю левову частку становили кадри, прислані зі східних областей УРСР. Із зведень видно, що в регіоні були серйозні проблеми з поширенням епідемій, інфекційних захворювань, забезпеченням лікарськими засобами. Брак кваліфікованої своєчасної допомоги та найнеобхідніших ліків призводив до високої смертності. Звіти доводять, що непроста ситуація з медичним обслуговуванням населення краю спостерігалася в усі повоєнні роки і це негативно впливало на повсякдення мешканців регіону.

Перспективним напрямом дослідження може стати аналіз ставлення ОУН та УПА до культурних процесів у регіоні.

Джерела та література

ГДА СБУ – Галузевий державний архів Служби безпеки України.

Гулай, В. (2001). Проблеми охорони здоров'я населення західних областей України (друга половина 40-х – 50-ті роки ХХ ст.). *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*, 8, 176–185.

- Льницький, В.** (2014a). Використання радянськими карально-репресивними органами спецзасобів у боротьбі проти визвольного руху у Карпатському краї ОУН (1945–1954). *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*, 34, 76–86. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.34.171508>.
- Льницький, В.** (2014b). Порушення «соціалістичної законності» при утвердженні радянської адміністрації у Карпатському краї ОУН (1945–1954). *Актуальні питання гуманітарних наук*, 10, 17–28.
- Льницький, В.** (2016). *Карпатський край ОУН в українському визвольному русі (1945–1954)*. Дрогобич: Посвіт.
- Льницький, В.** (2021). Використання радянськими силовими органами спеціальних засобів і компротестаційних заходів у боротьбі з українським визвольним рухом (1944–1950-і рр.). *Актуальні питання гуманітарних наук*, 42 (1), 24–38.
- Попп, Р.** (2017). Політика радянської системи щодо жіноцтва Дрогобиччини у перші повоєнні роки (1944–1953). *Дрогобицький краєзнавчий збірник*, Спец. вип. 3, 328–336.
- Попп, Р.** (2019). Ставлення населення до діяльності ОУН і УПА у перші повоєнні роки (на матеріалах підпільних звітів). *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*, 2/44, 270–286. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.2/44.184679>.
- Попп, Р.** (2020). Повоєнне шкільництво у світлі звітних документів Українського націоналістичного підпілля. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*, 3/45, 168–185. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.3/45.203986>.

References

- HDA SBU – Haluzevyi derzhavnyi arkhiv Sluzhby bezpeky Ukrainy [Sectoral state archive of the Security].
- Hulai, V.** (2001). Problemy okhorony zdorovia naseleння zakhidnykh oblastei Ukrainy (druha polovyna 40-kh – 50-ti roky XX st.) [Problems of health care of the population of the western regions of Ukraine (second half of the 40s – 50s of the XX century)]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia Istoriia – Problems of Humanities. History Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 8, 176–185 [in Ukrainian].

- Ilnytskyi, V.** (2014a). Vykorystannia radianskymy karalno-represyvnymy orhanamy spetszasobiv u borotbi proty vyzvolnoho rukhu u Karpatskomu krai OUN (1945–1954) [Using by Soviet punitive and repressive authorities of special devices in the fight against the liberation movement of the OUN in the Carpathian region (1945–1954)]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Serii Istorii – Problems of Humanities. History Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 34, 76–86. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.34.171508> [in Ukrainian].
- Ilnytskyi, V.** (2014b). Porushennia «sotsialistychnoi zakonnosti» pry utverdzhenni radianskoi administratsii u Karpatskomu krai OUN (1945–1954) [The "socialist legality" violation during the Soviet administration statement in the OUN Carpathian region (1945–1954)]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk – Humanities science current issues*, 10, 17–28 [in Ukrainian].
- Ilnytskyi, V.** (2016). *Karpatskyi krai OUN v ukrainskomu vyzvolnomu rusi (1945–1954) [The Carpathian region of the OUN in the Ukrainian liberation movement (1945–1954)]*. Drohobych: Posvit [in Ukrainian].
- Ilnytskyi, V.** (2021). Vykorystannia radianskymy sylovymy orhanamy spetsialnykh zasobiv i komprometatsiinykh zakhodiv u borotbi z ukrainskym vyzvolnym rukhom (1944–1950-i rr.) [Use of special means and compromisative measures by soviet forces in the fight against the Ukrainian liberation movement in 1944 and 1950]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk – Humanities science current issues*, 42 (1), 24–38 [in Ukrainian].
- Popp, R.** (2017). Polityka radianskoi systemy shchodo zhinotstva Drohobychchyny u pershi povoienni roky (1944–1953) [Soviet System's Policy Towards Drohobych Womenfolk In the First Post-war Years (1944–1953)]. *Drohobyskyi kraieznavchyi zbirnyk – Drohobych local lore collection*, Special issue 3, 328–336 [in Ukrainian].
- Popp, R.** (2019). Stavlennia naselennia do diialnosti OUN i UPA u pershi povoienni roky (na materialakh pidpilnykh zvitiv) [Public attitude towards organization of ukrainian nationalists' (OUN) and ukrainian insurgent army's (UPA) activities in the first postwar years (based on the materials of underground reports)]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Serii Istorii – Problems of Humanities. History Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 2/44, 270–286. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.2/44.184679> [in Ukrainian].

- Попп, Р.** (2020). Povoienne shkilnytstvo u svitli zvitnykh dokumentiv Ukrainского natsionalistycznego pidpillia [Post-warschooling in the light of reporting documents of the Ukrainian nationalist underground resistance]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia Istoriiia – Problems of Humanities. History Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 3/45, 168–185. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.3/45.203986> [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 28.03.2022 р.
Стаття рекомендована до друку 26.04.2022 р.*